

O‘ZBEK MILLIY DRAMATURGIYASINING BUGUNGI KUNDAGI O‘RNI

Qilichova Munira Zokirovna

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyati
instituti Sahna va ekran san’ati dramaturgiyasi
3-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Dramaturgiyaning kelib chiqish tarixi, hozirgi kundagi uchrayorgan muommolar haqida maqolamizda so‘z yuritishga harakat qildik. Bugungi kunda dramaturgiya inson uchun doim dolzarb muommoga aylanib qolyapdi, uning qalb sirlarini ochishga intiladi, insoniy o‘zaro munosabatlar mohiyatini anglashga harakat qiladi, bu inson tarixiy yoki zamonaviy bo‘lishining ahamiyati yo‘q.

Kalit so‘zlar: Dramaturgiya, kompozitsiya, pralog, ekspodidsiya, voqealar rivoji, konflikt, tugun, kulminatsiya.

Ma’lumki, milliy adabiyotimiz uchun haq gapni aytish badiiy ijodning oddiy talabiga aylanib qoldi. Bugun adabiyot zarur gapni, dolzarb muammoni odamning taqdiriga bog‘lab, ta’sirli yo‘sinda ifodalash kerakligiga odatlanib bormoqda. Milliy dramaturgiyada esa hanuzgacha zarur gapni yalang‘och yo‘sinda, keskin tarzda aytish fazilat sanab kelinmoqda. Har bir alohida odamda bo‘lgani kabi har bir millatning va har bir davrning ham o‘z mo‘ljallari, egallanishi orzu etiladigan marralari bo‘ladi. Adabiy asarlardan siz zamonaviy va oldingi davrlardagi odamlar hayoti haqida ko‘plab yangi va qiziqarli narsalarni bilib olishingiz mumkin. Shuning uchun ko‘pchilik uchun o‘qishga bo‘lgan ehtiyoj juda erta paydo bo‘ladi va hayoti davomida davom etadi. Albatta, badiiy asarlarni har xil tushunish mumkin. Ba’zi hollarda, yozuvchi tomonidan takrorlangan boshqa odamlarning taqdiri bilan tanishib, o‘quvchilar nima bo‘layotganini faol ravishda boshdan kechirishadi, lekin ular o‘zlarida nima uchun ba’zi his -tuyg‘ular borligini tushunishga va tushuntirishga intilmaydilar, bundan tashqari, ular qahramonlar tirik odamlar sifatida, natijada emas [fantastika...](#) Boshqa hollarda, u yoki bu asarning hissiyotlari va estetik ta’sirining manbai nima ekanligini anglash zarurati tug‘iladi. Maktab yoshida, agar asosiy axloqiy tamoyillar shakllansa va o‘rganiladigan mavzuni - adabiyot, fizika, biologiya bo‘lsin - o‘ylash, mulohaza yuritish, tushunish qobiliyati o‘rnatilganda - o‘qigan narsangizga o‘ylangan munosabat ayniqsa muhimdir. Mustaqillikka erishilganidan keyingi davr o‘zbek adabiyoti uchun inson ma’naviyati qirralarini tekshirish, odam ruhiyatidagi ko‘z ilg‘amas sezimlarni tadqiq etishga erishish [ana shunday baland marradirki](#), milliy adabiyotimiz uni egallash

sari og‘ishmay borayotir. Bunday ijodiy izlanishlar esa uyg‘onish davri ijodkorlarining dramaturgiya va teatr san‘atini qayta tiklab olishlari uchun asosiy manbalardan bo‘lib xizmat qildi. Uyg‘onish yoki Renessans davrida, dramaturgiya Italiyada qayta shakllanib, Ispaniyada “oltin davr”ini o‘taydi va Angliyada o‘z rivojining kamolat cho‘qqisiga ko‘tariladi. Italiyada Lyudoviko Ariosto, Nikolo Makiavello, Pyetro Aratinoning hamda Jordano Brunoning asarlari hajviy komediya janri taraqqiyotini boshlab berdi. Ayniqsa, Nikolo Makeavello (1469 - 1727) yaratgan “Mandragora” asari bu davrda yaratilgan pyesalar orasida o‘zining hajviy o‘tkirliigi va badiiy puxtaligi bilan ajralib turardi. Dramaturg Lope de Rueda ijodi bilan oyoqqa tura boshlagan ispan dramasi “Don kixot” romanining buyuk muallifi Migel de Servantes pyesalari bilan yangi taraqqiyot bosqichiga ko‘tarildi. Ispan dramaturgiyasining gullash bosqichi ya’ni “oltin davri” Lope de Vega (1562 -1635) va uning izdoshi Don Pedro Kalderon (1600 - 1681) ijodisiz bunday darajaga erishmagan bo‘lardir. Uyg‘onish davri dramaturgiyasi rivojining eng yuqori cho‘qqisi ingliz dramaturgiyasi “Buyuk Temurlang” (“Sohibqiron Temur”) pyesasining muallifi Kristofer Marlo (1564 - 1593) hamda Tomas Kid, Jorj Grin, Jon Lili va albatta buyuk Vilyam Shekspir (1564 - 1616) nomlari bilan bog‘liq. XVIII asr nemis dramaturgiyasi erishgan ulkan muvaffaqiyatlarda GotgoldEfraim Lessing (1729 - 1781), Iogani-Volfgang Gyote (1749 - 1832), Fridrix Shiller (1759 - 1805), Fransuz dramaturgiyasida Fransua Mari Volter (1694 - 1778), Deni Didro (1713 - 1784), Pyer-Ogyusten Karon Bomarshe (1732 - 1799) kabi ulug‘ ijodkorlar faoliyati tufayli g‘arb dramaturgiyai va teatri yuqori marralarni zabt etdi. Italiya dramaturgiyasida ilg‘or badiiy an‘analar asosida yozma adabiy drama turini yaratishgan ikki yirik dramaturg - Karlo Goldoni (1707 - 1793) va Karlo Gotssi (1720 - 1806) xizmatlarini e’tirof etmaslik mumkin emas. Badiiy asarning ichki va tashqi dunyosi esa uning tuzilishi, sujjetidagi voqealarning joylashishi, qahramonlar va ular orasidagi munosabatlar majmuidan iboratdir. Bu hodisa kompozitsia deb yuritiladi. Madomiki dramaturg ijodining qonun qoidalariga to‘xtalar ekanmiz, eng avvalo sujjet atamasini tilga olish lozim. Sujjet fransuscha "sujjet" bo‘lib, "narsa, mazmun, mavzu" degan ma’noni bildiradi. Asar mazmunini tashkil etadigan, qahramonlar o‘rtasidagi aloqa, munosabatlar tizimi sujjetdir. Sujjetning o‘zi ham bir qator qismlardan tarkib topgan: ekspozitsiya, tugun, voqealar rivoji, kulminatsiya va yechim. Biroq sujjetlar o‘z tuzilishiga, namoyon bo‘lish tarziga ko‘ra bir-biridan farq qiladi. Dramaturgiya doim insonga murojat qiladi, uning qalb sirlarini ochishga intiladi, insoniy o‘zaro munosabatlar mohiyatini anglashga harakat qiladi, bu inson tarixiy yoki zamonaviy bo‘lishining ahamiyati yo‘q. Dramani tahlil qilishni uning kichik bir bo‘lagini, epizodini (hodisani, sahnani va boshqalarni) tahlil qilishdan boshlagan ma’qul. Dramatik asar epizodini tahlil qilish deyarli epik asar epizodini tahlil qilish sxemasiga muvofiq amalga oshiriladi, faqat farqi shundaki, fikrni dinamik va dialogik

kompozitsiyalarni tahlil qilish nuqtasi bilan to'ldirish kerak. Xullas, mustaqillik davri adabiyoti sog'lom tamoyillar asosida rivojlanmoqda. Hozir yaratilayotgan turli janrlardagi asarlarda zamondoshlar ruhiyatini tasvirlashning eng ta'sirchan usullarini kashf etishga jiddiy e'tibor berilyapti.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Y.Solijonov. "Hozirgi adabiy jarayon". T. "Innovatsiya-Ziyo".2020. 92 ,93.b
2. Matluba Isokova. "Dramaturg mahorati". T. 2021. 4 b.
3. Matluba Isokova. "Dramaturg mahorati". T.2021.3 b.
4. To'laxo'jayova.M., Qozoqboev. T. "Drama nazariyasi".T. Fan va texnologiyalar markazi.2014. 49 b.
5. Hikmatullaevna, M. K. (2022). DEVELOPMENT OF STUDENTS'CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(10), 571-574.
6. Kuvvatova, M. (2022). DEVELOPMENT OF STUDENTS'CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(10), 665-670.
7. Quvvatova, M. (2022). LEARNING TO DEVELOP THE CREATIVITY OF HIGHER EDUCATION STUDENTS. Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot, 1(28), 131-134.
8. Quvvatova, M. (2022). WAYS OF DEVELOPING CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. Models and methods in modern science, 1(18), 4-7.